

ІСТОРИЧНА наука, мидушина мені завше увяля- лися величезним мозаїч- ним панно, складеним з сотень тисяч кольорових скелець-камінців. Кожна така часточка — якась под- ія, чиесь життя, талан. І якщо одні камінці-долі виб- лискують, переливаються на сонці і нам про них май- же все відомо, то інші пов- сякчас затінені, затьмарені і ще чекають на свого першовідкривача.

Між тим, аби розповіс-

Січень. Різтво. Коляди. Усміхнений поміщик про- стягає кожному по злото- му. Потім стає навколішки і власноруч повертає зірку.

Чи ось таке. Мати мого друга Івана Лобчука служи- ла у Лукомських куховар- кою. Ідучи до школи, ми з ним спочатку заходили на кухню, а опісля — і до панських покоїв, де княги- ня, виявляючи щирю гост- инність, вкладала у дитя- чі долоні шоколадні цукер- ки та яблука.

біля храму? Лукомські сво- го часу подарували йому два гектари своєї землі, яка мала піти під кладовище. Правда, громада цим так і не скористалася: настав 1939 рік, на наших теренах встановилася Радянська влада і панську рілню роз- ділили поміж селянами.

Децо пізніше Сергій Лукомський перебрався за кордон. Кажали, що до Франції. Але прийшли нім- ці, і він знову з'явився у Садовому, де експропрію- вану землю відразу по- вернули її власнику. Крім того, кожен селянин, який користувався князівським наділом, мусив віддати пан- нові 5 чи 10 снопів жита або пшениці.

Ще говорили, що після повернення Сергій відкопав у саду своє добро — золо- то, дорогий посуд, докумен- ти на землю. Мешкає же став у своєму будинку, де за Радянської влади функціо- нувала школа.

До речі, про школу. Яюсь на перерві мій родич і тезко Яким Орел виліз у саду на дерево і знайшов у дуплі револьвер. Чи кня- зівська то була зброя, чи інший хто заховав, але вчи- телька забрала пістолет та здала в міліцію.

Ніколи не чув я, щоб пан когось образив. А от наші люди його скривдили. Оскільки Лукомський за на- ціональність був росіяни- ном, то його вигнали з його ж житла. Відтак князь пе- ребрався до місцевого священика-росіянина. Та одного разу у вікно хтось кинув камінь з запискою. Мовляв, забирайся геть, а то гірше буде. Тож колиш- ній морський офіцер пере- їхав до Андрія Давидюка...

Що сталося далі, можна лишень здогадуватись. Та й не дуже хочеться ворошити таке минуле. Натомість я волю, щоб добра пам'ять про князів Лукомських жила у серцях садівчан якомога довше. Слово честі, вони варті цього.

Яким ОРЕЛ,
краєзнавець,
старожил с. Садове.

Особистість в історії

«ПРО БІДНОГО КНЯЗЯ ЗАМОВЛЮ СЛІВЦЕ...»

ти про чиесь життя, багато не треба. Досить лишень покопирсатися в пам'яті, пригадати дитинство — і ось він, образ.

Так-так, саме образ. Бо затуляю очі — і князь Сер- гій Лукомський виринає з небуття майже таким, яким був колись, — неквапли- вим, розсудливим, глибоко освіченим. Тобто людиною звичайною і незвичайною водночас.

Останне пояснюється, мабуть, тим, що Лукомсь- ких у Садовому всі назива- ли панами. Втім, воно й не дивно. Князь свого часу здобув блискучу військово- морську освіту, служив офіцером на Чорноморсь- кому флоті. Княгиня Кате- рина, як водилося на ту пору, була в Севастополі при ньому. Дітей подружжя не мало, але дуже любило.

Сторінка дитинства. Ми, садівські хлопці та дів- чата, обступили панський екіпаж, що повертався з церкви, цілуємо руки кня- зю і княгині, а вони обда- ровують малих хитрунів грішми.

Інший епізод пов'язаний з поміщицькою стайнею. Сюди ми полюбляли захо- дити, щоб помилуватись кіньми, побавитись з кро- лями. Як бачите, Лукомсь- кі були не дуже багатими. Принаймні, набагато за- можніші й пишніші поляки Прушиньські, котрі мешка- ли по сусідству, у Пустоми- тах, не витримували з ними жодного порівняння.

А ось ми на князівських бурякових плантаціях. У кожного в руці пляшка, куди треба кидати нена- жерливих жуків-довгоноси- ків. Робота спориться: панський управитель пла- тить щедро...

Батька князя Сергія са- дівчани не пам'ятають. А от мати Олександра Лукомсь- ка (1856-1931) похована у нас на церковному цвинта- рі. Її дівоче прізвище — Ольгергард. Кажали, що стара пані родом з Литви. Позаяк дворянка завжди зверталася до місцевих жі- нок з російським словом «душенька», то так в селі її і прозвали.

Чому матір поховали